

امارت اسلامی افغانستان

وزارت ارشاد، حج و اوقاف

ریاست عمومی ارشاد و انسجام مساجد

موضوع خطابت روز جمعه و تقریر و بیان

تحریر شده که به تمام خطباء مرکز و ولایات

به هر دو زبان ملی کشور (دري و پشتو) ارسال میگردد

۱۴ / ذی القعدة ۱۴۴۷ هـ، ق مطابق ۱۱ / ثور / ۱۴۰۵ هـ، ش

آداب و اخلاق اسلامی سفر، و اهمیت آن در سفر حج

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله حمداً مباركاً فيه كما يحب ربنا ويرضى، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله.

أما بعد: قال الله سبحانه عزوجل: (هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ دَلُولاً فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ) الملك: (۱۵)

حاضر محترم!

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته!

خدا کند که از صحت کامل برخوردار باشید و روزها و شب‌های شما در عافیت سپری شود.

شنوندگان محترم!

دین مقدس اسلام برای هر حالت زندگی احکام و ویژه‌ای وضع کرده است تا زندگی مسلمان ارزشمند گردد. یکی از این حالت‌ها، حالت سفر است. به ویژه برای سفر حج، توجه به اخلاق عالی و آداب نیکو اهمیت بیشتری دارد. انسان‌ها به مقاصد مختلف سفر می‌کنند؛ مانند گردش و سیاحت، فراگیری علم، دیدار پدر و مادر یا خویشاوندان، تجارت و کسب، درمان بیماری، ادای حج بیت‌الله و زیارت پیامبر علیه‌السلام و غیره. در این سفرها، به جز سفرهای مباح، سایر سفرها دینی و شرعی محسوب می‌شوند و از ثواب و اجر خالی نیستند، به شرط آن که اخلاص در آن‌ها موجود باشد.

سفر مباح مانند سیاحت، اگر به منظور کسب تجربه و گرفتن عبرت باشد، در شریعت نیز مطلوب است. الله تعالی می‌فرماید: قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ). الانعام (۱۱)
ترجمه: بگو در زمین گردش کنید، سپس بنگرید که سرانجام تکذیب‌کنندگان چگونه بوده است.

اگرچه سفر مجموعه‌ای از مشقت‌ها است و در حدیث شریف به آن «قطعه‌ای از عذاب» گفته شده است. پیامبر علیه‌السلام فرموده‌اند: (السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَنَوْمَهُ). متفق علیه؛ ترجمه: سفر بخشی از عذاب است که یکی از شما را از غذا، نوشیدنی و خوابش بازمی‌دارد.

حافظ ابن حجر رحمه الله می گوید: یعنی سفر جزئی از عذاب است و منظور از عذاب، دردی است که از مشقت پدید می آید. فتح الباری (۶/۱۰)

با این حال، سفر فواید زیادی دارد؛ مانند کاهش غم و خستگی، کسب مال و تجارت، به دست آوردن علم، همنشینی و دیدار با بزرگان، و بهبود سلامت بدن. چنان که در حدیث شریف آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «سَافِرُوا تَصِحُّوا وَاعْزُوا تَسْتَعْنُوا» مسند أحمد (۱۴/۵۰۷)

ترجمه: از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت است که پیامبر علیه السلام فرمودند: سفر کنید تا تندرست شوید و جهاد کنید تا بی نیاز گردید.

به جز سفرهای گناه، سایر سفرها دارای اخلاق و آداب خاصی هستند که رعایت آن‌ها در برخی سفرها واجب، در برخی سنت، و در برخی مستحب است و از اخلاق نیکوی اسلامی به شمار می آیند.

آداب و اخلاق سفر به شرح زیر است:

۱- پیش از سفر، با بزرگان، افراد صاحب فضل و اهل نظر مشورت کردن:

وقتی کسی قصد انجام سفر مباحی را داشته باشد، برای او مستحب است که با فردی که به دیانت او اعتماد دارد مشورت کند، تا از تجربه، معلومات و دانش او بهره مند شود و از او درخواست دعا نیز نماید. بر شخص مورد مشورت لازم است که او را نصیحت و راهنمایی کند و برایش دعا نماید. الله تعالی درباره مشورت به پیامبر علیه السلام می فرماید: (وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ) آل عمران (۱۵۹) ترجمه: و در کارها با آنان مشورت کن. همچنان در احادیث بی شماری آمده است که رسول الله صلی الله علیه وسلم در کارها با اصحاب خود مشورت می کردند.

در یک حدیث شریف آمده است: عَنْ أَنَسٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -؛ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنِّي أُرِيدُ سَفَرًا فَرُودَنِي. قَالَ: «زُودَكَ اللَّهُ التَّقْوَى». قَالَ: زِدْنِي. قَالَ: «وَعَفْرَ ذُنُوبِكَ». قَالَ: زِدْنِي بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي. قَالَ: «وَيَسِّرْ لَكَ حَيْثُ مَا كُنْتَ». صحیح ابن خزیمه ط ۳ (۱۲۱۰/۲)

ترجمه: از حضرت انس رضی الله عنه روایت است که مردی نزد پیامبر علیه السلام آمد و گفت: ای رسول الله! من قصد سفر دارم، پس برایم توشه ای بده (یعنی دعا کن). پیامبر علیه السلام فرمود: الله تعالی تقوا را توشه ات قرار دهد. سپس آن مرد گفت به من توشه بده، و یا (بیشتر برایم بده). نبی علیه السلام برایش فرمود: و گناهت را ببامرز. سپس آن مرد گفت: برایم توشه بده یا اینکه از این بیشتر برایم توشه بده، پدر و مادرم فدایت باد، نبی علیه السلام برایش فرمود: و هر جا که باشی الله تعالی، کارها را بر تو آسان گرداند.

۲- ادای نماز استخاره پیش از سفر:

سفری که فرض یا واجب نباشد، پیش از آن خواندن دو رکعت نماز استخاره مستحب است. در نماز استخاره شرط نیست که انسان حتماً نشانه خاصی (مثبت) ببیند.

۳- سپردن امانت‌ها به صاحبانش و ادای حقوق پیش از سفر حج و عمره:

کسی که به سفر می رود، به ویژه برای حج، باید ابتدا از تمام گناهان و اعمال ناپسند توبه کند و خود را از حقوق مردم پاک سازد. امانت‌ها را به صاحبانشان بازگرداند، اگر بر کسی ظلمی کرده است از او طلب بخشش نماید، و از کسانی که

با آنان رابطه یا معامله و رفاقت دارد، مناسب است که از حقوق آنها بخشش بطلبد و درخواست دعا کند. به خصوص از پدر و مادر باید اجازه بگیرد و رضایت آنان را حاصل کند. همچنین لازم است وصیت نامه بنویسد و حقوق دیگران را در آن ثبت کند، قرضهای خود را بپردازد و اگر قرضی باقی ماند، در وصیت ذکر نماید و همچنان برای خانواده خود نفقه و هزینه لازم باقی بگذارد.

۴- خدا حافظی با خانواده، همسایگان و دوستان:

مستحب است که از خانواده، خویشاوندان، همسایگان و دوستان خدا حافظی کند و دعای آنان را به دست آورد. بر خانواده، همسایگان و دوستان نیز شایسته است که برای مسافر دعا کنند و چنین بگویند: اَسْتَوِدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ)

و با اینطور بگویند: زَوَّدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى وَغَفَرَ لَكَ ذَنْبَكَ وَيَسَّرَ الْخَيْرَ لَكَ حَيْثُمَا كُنْتَ.

۵ دعای خروج از خانه و سوار شدن بر وسیله:

سنت است که هنگام خروج از خانه برای سفر، این دعا را بخواند: بِاسْمِ اللَّهِ ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

و هنگامی که بر وسیله (مانند موتر یا طیاره) سوار می شود، این دعا را بخواند: (الْحَمْدُ لِلَّهِ سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ) سپس سه بار (الْحَمْدُ لِلَّهِ) بگوید، بعد از آن سه بار (اللَّهُ أَكْبَرُ) بگوید، سپس این دعا را بخواند: (اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا ، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ ، وَالْخَلِيقَةُ فِي الْأَهْلِ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعَثَاءِ السَّفَرِ ، وَكَآبَةِ الْمُنْظَرِ ، وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ). مسند أحمد (۴۴۰ / ۱۰)

۶- سفر با مال حلال:

کسی که قصد سفر دارد باید هزینه های سفرش حلال باشد، به ویژه در سفر حج و عمره؛ زیرا اینها عبادت هستند و الله تعالی عبادتی را می پذیرد که با مال پاک انجام شده باشد. در حدیث شریف آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا» صحیح مسلم (۷۰۳ / ۲) ترجمه: از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود: ای مردم! الله پاک است و جز پاک را نمی پذیرد.

اگر کسی با مال حرام (مانند دزدی، رشوه، غصب یا ربا) حج یا عبادت انجام دهد، حج او پذیرفته نمی شود، هر چند در ظاهر حج و عمره صحیح باشد.

در حدیث دیگری آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ حَاجًّا بِنَفَقَةٍ طَيِّبَةٍ، وَوَضَعَ رِجْلَهُ فِي الْعَرِزِ، فَتَنَادَى: لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، نَادَاهُ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، زَادَكَ حَلَالًا، وَرَاحِلَتَكَ حَلَالًا، وَحَجَّكَ مَبْرُورٌ غَيْرُ مَأْزُورٍ، وَإِذَا خَرَجَ بِالنَّفَقَةِ الْخَبِيثَةِ، فَوَضَعَ رِجْلَهُ فِي الْعَرِزِ، فَتَنَادَى: لَبَّيْكَ، نَادَاهُ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: لَا لَبَّيْكَ وَلَا سَعْدَيْكَ، زَادَكَ حَرَامًا وَنَفَقَتَكَ حَرَامًا، وَحَجَّكَ غَيْرُ مَبْرُورٍ» مسند البزار (۲۲۱ / ۱۵)، المعجم الأوسط (۲۵۱ / ۵)

ترجمه: از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که پیامبر علیه السلام فرمود: هنگامی که شخصی با مال پاک برای حج خارج می شود و پایش را در رکاب می گذارد و می گوید: (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ)، نداکننده ای از آسمان ندا می دهد: (لَبَّيْكَ

وَسَعْدِيكَ)، توشه‌ات حلال است، وسیله‌ات حلال است و حج تو پذیرفته و بدون گناه است. و اگر با مال ناپاک خارج شود و بگوید (لَبَّيْكَ)، ندا کننده ای از آسمان ندا میکند: (لَا لَبَّيْكَ وَلَا سَعْدِيكَ)، توشه‌ات حرام است، هزینه‌ات حرام است و حج تو پذیرفته نیست.

۷- سفر کردن همراه با جماعت مسلمانان:

از اخلاق نیکوی سفر این است که انسان با جماعت مسلمانان سفر کند و از تنها سفر کردن یا جدا شدن از همراهان خودداری نماید.

هرگاه کسی قصد سفر داشته باشد، مستحب است با همراهان سفر کند و از تنهایی بپرهیزد. حکمت این امر آن است که سفر دارای مشکلات فراوانی است؛ مانند بیماری، ناآشنایی با راه و شرایط سفر. در سفر گروهی این فایده وجود دارد که همراهان به یکدیگر کمک می‌کنند، راه را نشان می‌دهند و از شرایط مسیر آگاه می‌سازند. به ویژه در سفر حج، بسیار ضروری است که حاجی با گروه خود همراه باشد، زیرا در آن فواید بی‌شماری وجود دارد.

در حدیث شریف آمده است: عنِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (لَوْ أَنَّ النَّاسَ يَعْلَمُونَ مِنَ الْوَحْدَةِ مَا أَعْلَمَ مَا سَارَ رَاكِبٌ بِلَيْلٍ وَحْدَهُ). صحیح البخاری ت (۷/ ۵۳۵)، ریاض الصالحین (ص: ۲۹۹)

ترجمه: از عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود: اگر مردم می‌دانستند آنچه من درباره تنهایی (در سفر) می‌دانم، هیچ سواری در شب تنها سفر نمی‌کرد.

کسی که با همراهان در سفر است، وقتی در جایی توقف می‌کند یا شب را می‌گذرانند، باید همه در یکجا بمانند و پراکنده نشوند.

این موضوع برای حجاج بسیار مهم است. گاهی حجاج در سفر حج، وقتی به میدان‌های هوایی عربستان سعودی می‌رسند یا در مدینه منوره، مکه مکرمه، منی یا عرفات در ساختمان‌ها یا خیمه‌ها مستقر می‌شوند، برخی همراهان خود را ترک کرده و با گروه‌های دیگر یکجا می‌شوند یا به صورت خودسرانه اتاق، ساختمان یا خیمه خود را تغییر می‌دهند. این کار باعث مشکلات فراوان برای مسئولان و راهنمایان حج می‌شود و خود حاجی نیز با مشکلاتی مواجه می‌گردد که به سادگی حل نمی‌شود. در حدیث شریف آمده است: عنِ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَنِيِّ قَالَ كَانَ النَّاسُ إِذَا نَزَلُوا مَنْزِلًا - قَالَ عَمْرُو كَانَ النَّاسُ إِذَا نَزَلَ رَسُولُ اللهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَنْزِلًا - تَفَرَّقُوا فِي الشَّعَابِ وَالْأُودِيَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنَّ تَفَرُّقَكُمْ فِي هَذِهِ الشَّعَابِ وَالْأُودِيَةِ إِنَّمَا ذَلِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ». فَلَمْ يَنْزَلْ بَعْدَ ذَلِكَ مَنْزِلًا إِلَّا أَنْضَمَّ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ حَتَّى يُقَالَ لَوْ بَسِطَ عَلَيْهِمْ ثَوْبٌ لَعَمَّهُمْ. سنن أبي داود-ن (۲/ ۳۴۵) قال النووي إسناد حسن. ریاض الصالحین (ص: ۳۰۱)

ترجمه: از حضرت ابو ثعلبه خسنی رضی الله عنه روایت است که مردم وقتی در جایی فرود می‌آمدند در لفظ دیگری آمده است بودند مردم وقتی که رسول الله صلی الله علیه وسلم در یکجایی فرود می‌آمد (مردم) پراکنده می‌شدند در دره‌ها و

راه‌ها. پس پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: یقیناً پراکنده شدن شما در این دره‌ها و راه‌ها از طرف شیطان است. پس از آن، هرگاه در جایی فرود می‌آمدند، همه گرد هم جمع می‌شدند، تا جایی که اگر پارچه‌ای بر آنان گسترده می‌شد، همه را دربر می‌گرفت. همچنین وقتی چند نفر با هم سفر می‌کنند، باید یکی از بهترین افراد را به عنوان امیر تعیین کرده و از او پیروی کنند. تعیین امیر امر شرعی و مستحب است و فواید زیادی دارد.

در حدیث شریف آمده است: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « إِذَا خَرَجَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ ». سنن ابی داود-ن (۳۴۰/۲). قال النووي: إسناد حسن. رياض الصالحين (ص: ۳۰۱)

ترجمه: از ابو سعید خدری رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود: وقتی سه نفر به سفر می‌روند، باید یکی خود را امیر قرار دهند.

در سفر حج، امیر همان راهنما و معلم حجاج است که از سوی وزارت تعیین می‌شود و بر همه حجاج لازم است از او اطاعت کنند و در کارهای خود از او اجازه بگیرند.

متأسفانه برخی حجاج از امیر خود پیروی نمی‌کنند و با دیگران همراه می‌شوند، و وقتی دچار مشکل می‌شوند، از معلم خود شکایت می‌کنند.

۸- در سفر حج یا در کدام سفر دیگر برداشتن توشه و هزینه کافی با خود مناسب است:

کسی که به حج یا سفر دیگری می‌رود، از اخلاق اسلامی این است که توشه کافی و هزینه مناسب همراه داشته باشد، تا در مسیر راه محتاج دیگران نشود و بتواند نیازهای همراهان خود را نیز برطرف کند. زیرا در ایام حج، خرج کردن در راه الله تعالی فضیلت بزرگی دارد.

الله تعالی می‌فرماید: وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى). البقرة (۱۹۷) ترجمه: و توشه بردارید، که بهترین توشه تقواست.

۹ رفتار نیکو و مهربانی با همراهان در سفر:

از اخلاق و آداب نیکوی سفر این است که انسان تا حد توان برای همراهان خود خرج کند و به آنان خدمت نماید. در سفر، سخنان نیکو گفتن، تهیه غذا برای همراهان و نشان دادن مکارم اخلاق ضروری است. سفر همراه با سختی است و به کار بردن اخلاق نیک در چنین شرایطی از بهترین آداب سفر به‌شمار می‌رود.

از برترین اخلاق در سفر، کمک و یاری به همراهان است؛ مانند کمک به کسی که مرکبش خسته شده یا دادن وسیله اضافی به او. همچنین شوخ‌طبعی و خوش‌برخوردی (بدون گفتن سخنان زشت، دروغ یا گناه) باعث آسان شدن سختی‌های سفر می‌شود. موعظة المؤمنین من إحياء علوم الدين (ص: ۲۳۹)

سفر حج نیز مانند دیگر سفرها دارای سختی‌هایی است؛ به ویژه هنگام طواف و در مشاعر که ازدحام جمعیت زیاد است. حجاج نگران گم شدن از همراهان یا بروز نقص در اعمال حج خود هستند.

در چنین شرایطی، حجاج به کمک، راهنمایی و کاهش استرس نیاز دارند. بنابراین کمک به آنان و یاری در انجام مناسک، از اخلاق عالی و بسیار مهم در ادای حج به‌شمار می‌رود.

حجاج افغانستان نسبت به حجاج دیگر کشورها کم‌حوصله‌تر هستند، در هر کار از عجله و شدت کار می‌گیرند، اکثر آنان بی‌سواد هستند و از مسئولین حج به‌درستی اطاعت نمی‌کنند. بناءً آنان مستحق هر نوع کمک می‌باشند. حضرت جابر رضی الله عنه درباره حج پیامبر صلی الله علیه وسلم می‌گوید: وَيَقُولُ بِيَدِهِ الْيُمْنَى: «أَيُّهَا النَّاسُ السَّكِينَةَ السَّكِينَةَ». صحيح مسلم (٣٩ / ٤)

ترجمه: و پیامبر علیه‌السلام مهار شتر (قَصْوَاء) را محکم گرفته بود تا به مردم آسیبی نرسد، تا جایی که سر آن شتر به جای نشستن سوار نزدیک می‌شد. و پیامبر علیه‌السلام با دست راست اشاره می‌کرد و می‌فرمود: ای مردم! آرامش و نرمی را اختیار کنید، آرامش و نرمی را اختیار کنید. (عجله نکنید، حال ضعیفان را در نظر بگیرید و بدی را با بدی پاسخ ندهید.)

الله تعالی برای حج (مبرور) اجر بزرگی قرار داده است. و (بر) به معنای نیکی کردن با مردم است، چنان که در حدیث نواس بن سمران آمده است: البرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ. (البرُّ) به معنای نیکی و اخلاق نیکو است.

امام نووی رحمه‌الله می‌فرماید: (المبرور) از (البرُّ) گرفته شده است و علما گفته‌اند که (البرُّ) گاهی به معنای صلۀ رحم، گاهی به معنای نرمی، گاهی به معنای معاشرت نیکو و رفتار خوب، و گاهی به معنای طاعت می‌آید. و همه این‌ها مجموعه اخلاق نیکو هستند و در حج به همه این امور نیاز بیشتری است. شرح النووی (١١١ / ١٦)

۱۰- پرهیز از گناه، نزاع و دشمنی در سفر حج و سایر سفرها:

از آداب و اخلاق نیکوی سفر این است که مسلمان باید از هر گفتار و کرداری که موجب خشم الله تعالی می‌شود، دوری کند؛ مانند گناه، جنگ و نزاع، دشمنی، غیبت، دشنام دادن، ایجاد مزاحمت برای مردم در راه‌ها، استفاده از الفاظ زشت و ناپسند، رفتارهای شیطانی، تمسخر و شوخی‌های ناپسند، و پرداختن به اموری که فایده‌آخروی ندارد.

متأسفانه برخی از حجاج ما در سفر حج، حتی در جریان مناسک، چنین کارهایی را انجام می‌دهند که مانع قبولی حج می‌گردد. بعضی از حجاج در طول سفر بر یکدیگر خشم می‌گیرند، به هم دشنام می‌دهند، بر سر مسائل کوچک نزاع می‌کنند، دچار اضطراب و بی‌نظمی می‌شوند و در بسیاری موارد از قوانین کشور میزبان سرپیچی می‌کنند. اگر کسی آنان را به صبر و بردباری توصیه کند، خشمگین می‌شوند. برخی نیز در طول سفر با همسران خود بدرفتاری کرده و از الفاظ زشت استفاده می‌کنند.

در حالی که الله تعالی در قرآن کریم حجاج را از چنین اعمالی منع کرده است. الله تعالی می‌فرماید: الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ. البقرة (۱۹۷)

ترجمه: برای ادای حج ماه‌های معلوم و معین است، پس هر کس در این ماه‌ها ادای حج را بر خود فرض گرداند، بداند که برای او جماع، گناه، جنگ و جدال در ایام حج جائز نیست.

می‌خواهیم درباره معنای این کلمات، دیدگاه مفسران را بررسی کنیم:

الف: (فَلَا رَفَثَ): یعنی کسی که برای حج احرام بست، باید خود را از رفت‌نگه دارد؛ و آن جماع است، چنان‌که الله تعالی می‌فرماید: {أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ} یعنی برای شما در شب‌های روزه، جماع و همبستری با همسرانتان حلال گردانیده شده است.

همچنین بر او مقدمات جماع نیز حرام می‌شود؛ مانند هم‌بستر شدن (بدون جماع)، بوسیدن، و سخن گفتن درباره جماع در حضور زنان نیز حرام است.

عبدالله بن عمر رضی الله عنه می‌گوید: الرفث یعنی نزدیک شدن به زنان برای جماع و سخن گفتن درباره آن با زبان. عبدالله بن عباس رضی الله عنه می‌گوید: (الرفث) اشاره کردن (به‌طور کنایه) به جماع است.

عطاء بن رباح رحمه الله می‌گوید: (الرفث) به جماع و نیز سخنان زشت مربوط به آن گفته می‌شود.

در روایت دیگری از عبدالله بن عباس رضی الله عنه آمده است که (الرفث) یعنی همبستری با زنان. تفسیر ابن کثیر (۱/ ۲۹۴-۲۹۵)

ب: (الفسوق): عبدالله بن عباس رضی الله عنه و دیگر مفسران گفته‌اند که مراد از (الفسوق) گناهان است؛ یعنی در حج مرتکب گناه نشوید.

عبدالله بن عمر رضی الله عنه می‌گوید: (الفسوق) گناهانی است که انسان به آن دسترسی دارد، مانند شکار کردن و مانند آن.

برخی دیگر از مفسران گفته‌اند که مراد از (الفسوق) در اینجا دشنام دادن است؛ یعنی در حج به یکدیگر دشنام ندهید. امام ضحاک رحمه الله می‌گوید: (الفسوق) یعنی یکدیگر را با القاب زشت یاد کردن.

اما حافظ ابن کثیر می‌گوید: قول راجح این است که مراد از (الفسوق) همه گناهان و نافرمانی‌های الله تعالی است. تفسیر ابن کثیر (۱/ ۲۹۵)

ج (ولا جدال في الحج): در تفسیر این آیه دو قول وجود دارد:

قول اول:

در وقت حج جدال و مجادله‌ای وجود ندارد؛ زیرا الله تعالی زمان و مناسک حج را به‌طور کامل بیان کرده است. امام مجاهد می‌گوید: {وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ} یعنی الله تعالی ماه‌های حج را مشخص کرده، پس در آن اختلافی میان مردم نیست.

قول دوم: مراد از (ولا جدال في الحج) خصومت و نزاع است.

عبدالله بن مسعود رضی الله عنه در تفسیر این آیه می گوید: یعنی با همراه خود به گونه ای نزاع کنی که او را خشمگین سازی.

عبدالله بن عمر رضی الله عنه می گوید: جدال در حج یعنی دشنام دادن، نزاع و دشمنی کردن. تفسیر ابن کثیر (۱/ ۲۹۶)

۱۱- بازگشت سریع به وطن پس از اتمام ضرورت:

وقتی حاجت مسافر برآورده شد، طریقه سنت این است که بدون تأخیر به خانه بازگردد. در حدیث شریف آمده است که پیامبر علیه السلام فرمودند: السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَنَوْمَهُ فَإِذَا قَضَى نَهْمَتَهُ فَلْيُعَجِّلْ إِلَى أَهْلِهِ. صحیح البخاری ت (۴/ ۴۲۵)

ترجمه: سفر پاره ای از عذاب است که انسان را از غذا، نوشیدنی و خواب بازمی دارد؛ پس هنگامی که کار خود را انجام داد، باید به سوی خانواده اش بازگردد.

۱۲- هنگام بازگشت، ناگهانی وارد خانه نشود:

طریقه سنت این است که وقتی کسی قصد بازگشت دارد، ناگهان در شب وارد خانه نشود؛ بلکه خانواده خود را از آمدن خویش آگاه سازد و در روز به خانه وارد شود. وقتی به محل خود رسید، نخست به مسجد برود و در وقت غیر مکروه دو رکعت نماز بخواند.

در حدیث شریف آمده است: عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- كَانَ لَا يَقْدَمُ مِنْ سَفَرٍ إِلَّا نَهَارًا فِي الضُّحَى فَإِذَا قَدِمَ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَصَلَّى فِيهِ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ فِيهِ. صحیح مسلم (۲/ ۱۵۶)

ترجمه: از کعب بن مالک رضی الله عنه روایت است که پیامبر علیه السلام وقتی از سفر بازمی گشت، در روز (نزدیک چاشت) وارد می شد و نخست به مسجد می رفت، دو رکعت نماز می خواند و سپس می نشست.

سپس وقتی به خانه می رفت، با کودکان خانواده دیدار می کرد. در حدیث شریف آمده است: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ تَلَفَّى بِالصَّبِيَّانِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ قَالَ وَإِنَّهُ قَدِمَ مَرَّةً مِنْ سَفَرٍ قَالَ فَسَبَقَ بِي إِلَيْهِ قَالَ فَحَمَلَنِي بَيْنَ يَدَيْهِ قَالَ ثُمَّ جِيءَ بِأَحَدِ ابْنَتِي فَاطِمَةَ إِمَامًا حَسَنًا وَإِمَامًا حُسَيْنًا فَأَرَدَفَهُ خَلْفَهُ قَالَ فَدَخَلْنَا الْمَدِينَةَ ثَلَاثَةَ عَشْرَ نَجْدًا. مسند أحمد (۳/ ۲۷۲)

ترجمه: عبدالله بن جعفر رضی الله عنه می گوید: پیامبر علیه السلام وقتی از سفر بازمی گشت، کودکان خانواده به استقبال او می آمدند. یک بار که از سفر بازگشت، مرا پیش از دیگران نزد او بردند؛ مرا بر مرکب خود در جلو نشانند و یکی از فرزندان فاطمه (حسن یا حسین رضی الله عنهما) را پشت سر خود سوار کرد، و ما سه نفر بر یک مرکب وارد مدینه شدیم. مسند أحمد (۳/ ۲۷۲)

۱۳- تهیه غذای خاص (التَّيَّعَةُ) برای شخصی که از سفر بازگشته سنت است:

سنت است که برای کسی که از سفر بازمی‌گردد، غذایی تهیه شود.

در حدیث شریف آمده است: عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ نَحَرَ جَزُورًا أَوْ بَقْرَةً» صحيح البخاري ت (۸/ ۸۵)

ترجمه: از جابر بن عبدالله رضی الله عنهما روایت است که پیامبر علیه السلام وقتی به مدینه بازگشت، شتری یا گاو را ذبح کرد.

اقول قولي هذا، استغفر الله لي ولكم ولسائر المسلمين

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته